

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

©2020 РУДИК В. К., БУРДЕНЮК С. В.

УДК 331.25(477)

JEL: H55, G23

Рудик В. К., Бурденюк С. В. Інституціональне забезпечення функціонування системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування

Одним із ключових завдань пенсійної реформи на сучасному етапі розвитку суспільства є запровадження системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Метою статті є дослідження основних інститутів, які повинні функціонувати в системі обов'язкового накопичувального пенсійного страхування відповідно до чинного вітчизняного пенсійного законодавства; визначення особливостей їх взаємодії для підвищення ефективності другого рівня національної пенсійної системи. Розглянуто питання фінансового забезпечення українських пенсіонерів, проаналізовано динаміку середнього розміру пенсій в Україні та кількості пенсіонерів за досліджуваній період. Установлено, що пенсійні доходи українських пенсіонерів є набагато нижчими, ніж у європейських країнах, і не відповідають міжнародним соціальним стандартам. Визначено основні інститути системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, які повинні функціонувати на другому рівні вітчизняної пенсійної системи. Здійснено їхню характеристику відповідно до чинного пенсійного законодавства. Особливу увагу звернуто на Накопичувальний пенсійний фонд, який виступає основним фінансовим інститутом системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Відмічено, що адміністрування пенсійних активів загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування, крім Накопичувального пенсійного фонду, можуть здійснювати недержавні пенсійні фонди та страхові компанії, які будуть мати на це відповідні ліцензії.

Ключові слова: фінансові інститути, накопичувальне пенсійне страхування, накопичувальний пенсійний фонд, компанії з управління активами, зберігач активів, недержавні пенсійні фонди.

DOI:

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 14.

Рудик Володимир Касянович – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи, страхування та електронних платіжних систем, Подільський державний аграрно-технічний університет (вул. Шевченка, 13, Кам'янець-Подільський, 32300, Україна)

E-mail: rudyk_vk@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9011-4543>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/P-1835-2019>

Бурденюк Світлана Вікторівна – викладач, циклова комісія економічних дисциплін, Кам'янець-Подільський коледж харчової промисловості Національного університету харчових технологій (вул. Суворова, 2, Кам'янець-Подільський, 32300, Україна)

E-mail: burdenyuklana@gmail.com

УДК 331.25(477)

JEL: H55, G23

Рудик В. К., Бурденюк С. В. Институциональное обеспечение функционирования системы обязательного накопительного пенсионного страхования

Одной из ключевых задач пенсионной реформы на современном этапе развития общества является внедрение системы обязательного накопительного пенсионного страхования. Целью статьи является исследование основных институтов, которые должны функционировать в системе обязательного накопительного пенсионного страхования в соответствии с действующим отечественным пенсионным законодательством; определение особенностей их взаимодействия для повышения эффективности второго уровня национальной пенсионной системы. В статье рассмотрены вопросы финансового обеспечения украинских пенсионеров, проанализирована динамика среднего размера пенсий в Украине и количества пенсионеров за исследуемый период. Установлено, что пенсионные доходы украинских пенсионеров намного ниже, чем в европейских странах, и не отвечают соответствующим международным социальным стандартам. Определены основные институты системы обязательного накопительного пенсионного страхования, которые должны функционировать на втором уровне отечественной пенсионной системы. Осуществлена их характеристика согласно действующему пенсионному законодательству. Особое внимание обращено на Накопительный пенсионный фонд, который выступает основным финансовым институтом системы общеобязательного накопительного пенсионного страхования. Отмечено, что администрирование пенсионных активов общеобязательного накопительного пенсионного страхования, кроме Накопительного пенсионного фонда, могут осуществлять негосударственные пенсионные фонды и страховые компании, которые будут иметь на это соответствующие лицензии.

Ключевые слова: финансовые институты, накопительное пенсионное страхование, Накопительный пенсионный фонд, компании по управлению активами, хранитель активов, негосударственные пенсионные фонды.

Рис.: 2. Табл.: 1. Библ.: 14.

Рудик Владимир Касянович – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой финансов, банковского дела, страхования и электронных платежных систем, Подольский государственный аграрно-технический университет (ул. Шевченко, 13, Каменец-Подольский, 32300, Украина)

E-mail: rudyk_vk@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9011-4543>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/P-1835-2019>

Бурденюк Светлана Викторовна – преподаватель, цикловая комиссия экономических дисциплин, Каменец-Подольский колледж пищевой промышленности Национального университета пищевых технологий (ул. Суворова, 2, Каменец-Подольский, 32300, Украина)

E-mail: burdenyuklana@gmail.com

Rudyk V. K., Burdeniuk S. V. The Institutional Provision of the Compulsory Retirement Insurance System

One of the key tasks of pension reform at the current stage of the development of society is the introduction of a system of compulsory accumulative retirement insurance. The article is aimed at examining the main institutions that should operate in the system of compulsory accumulative retirement insurance in accordance with the current domestic pension legislation; defining the specifics of their interaction to improve the efficiency of the second level of the national pension system. The article considers the issues of financial support of Ukrainian pensioners, analyzes the dynamics of the average size of pensions in Ukraine and the number of pensioners during the study period. It is determined that the pension income of Ukrainian pensioners is much lower than in European countries and does not meet the relevant international social standards. The main institutions of the system of compulsory accumulative retirement insurance, which should function at the second level of the domestic pension system, have been defined. Their characterization was carried out in accordance with the current pension legislation. Particular attention is paid to the Accumulative pension fund, which acts as the main financial institution of the system of compulsory accumulative retirement insurance. It is noted that the administration of pension assets of the compulsory accumulative retirement insurance, in addition to the Accumulative pension fund, can be carried out by the non-State pension funds and insurance companies, which have to obtain appropriate licenses.

Keywords: financial institutions, accumulative retirement insurance, Accumulative pension fund, asset management companies, custodian of assets, non-State pension funds.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 14.

Rudyk Volodymyr K. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Finance, Banking, Insurance and Electronic Payment Systems, Podillya State Agrarian and Engineering University (13 Shevchenko Str., Kamianets-Podilskii, 32300, Ukraine)

E-mail: rudyk_vk@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9011-4543>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/P-1835-2019>

Burdeniuk Svitlana V. – Lecturer, Cycle Commission of Economic Disciplines, Kamianets-Podilskiyi College of Food Industry of the National University of Food Technologies (2 Suvorova Str., Kamianets-Podilskii, 32300, Ukraine)

E-mail: burdenyuklana@gmail.com

На сучасному етапі реалізації пенсійної реформи її стратегічним завданням є запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, яка формує другий рівень вітчизняної пенсійної моделі. Саме його практичне застосування повинно посприяти зменшенню зобов'язань, які має солідарна система, дасть змогу забезпечити справедливий розподіл пенсійних коштів. На даний час солідарна система не в змозі забезпечити розміри пенсій на рівні 60–70% від заробітку громадян під час їхньої трудової активності.

Накопичувальне пенсійне страхування створить для людей можливість накопичувати максимальний розмір пенсії, виходячи із власних доходів, стане додатковим джерелом для пенсійних виплат і буде доповнювати солідарну систему. Для успішного функціонування другого рівня національної пенсійної системи важливе значення має створення й ефективне функціонування його основних інститутів, які б регламентували фінансові відносини між суб'єктами системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування. У наукових колах, серед фінансистів, фахівців у сфері пенсійного забезпечення ведуться дискусії щодо того, які саме інститути мають здійснювати адміністрування пенсійних активів другого рівня, хто має їх зберігати, збирати страхові внески, управляти даними активами, здійснювати контроль за їх збереженням і використанням. У зв'язку з цим питання інституційного забезпечення системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування потребує додаткового вивчення.

Значний вклад у висвітлення питань формування та функціонування сучасної пенсійної системи України, використання принципів пенсійного страху-

вання в ній здійснили вітчизняні вчені; Е. Лібанова [10], В. Грушко, Ю. Скулиш, С. Лаптев [12], І. Мірошніченко [7], О. Піщуліна, О. Коваль, Т. Бурлай [13], М. Мальований [6]. У своїх дослідженнях вони відмічали необхідність подальшого реформування української пенсійної системи на принципах пенсійного страхування, доцільність використання трирівневої пенсійної моделі в Україні. Особлива увага була приділена ролі накопичувального пенсійного страхування, на принципах якого, згідно з вітчизняним законодавством, базуються другий і третій рівні пенсійної системи України.

Аналіз наукових досліджень показує, що серед науковців немає єдиної думки щодо механізму запровадження системи державного обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, а також функціонування її відповідних інститутів. Свої розробки та пропозиції щодо його використання пропонують науковці Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України [10], а також фахівці й експерти з пенсійних питань Програми розвитку фінансового сектора USAID/FINREP-II [11; 14]. Саме тому визначення системи інститутів, їх характеристики й особливостей функціонування сучасного етапу проведення пенсійної реформи потребує більш детального вивчення та дослідження.

Недержавне пенсійне забезпечення, відповідно до чинного законодавства, функціонує в Україні з 2004 р. Проте воно не користується серед населення значною популярністю. Тому найближчим часом потрібно запроваджувати систему загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування, яка дасть можливість ширше ви-

користувати накопичувальні пенсійні програми. Для практичного використання другого рівня важливе значення має визначення системи інститутів, які будуть функціонувати та регламентувати фінансові відносини між його основними суб'єктами. Серед науковців, експертів і фахівців у пенсійній сфері ведуться дискусії щодо основних фінансових інститутів системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, їхніх функцій, обов'язків. Оскільки в Україні ще немає практичного досвіду функціонування другого рівня, дані питання потребують більш поглибленого вивчення.

Метою статті є характеристика основних інститутів, які повинні функціонувати в системі обов'язкового накопичувального пенсійного страхування відповідно до вітчизняного пенсійного законодавства, дослідження їх ролі та місця в ній, визначення особливостей їх взаємодії для підвищення ефективності другого рівня національної пенсійної системи.

Вітчизняне пенсійне законодавство передбачає формування трирівневої пенсійної моделі, яка може використовувати перерозподільчі та накопичувальні пенсійні програми. Практичний досвід останніх років показує, що, в основному, пенсійні виплати здійснюються із солідарної пенсійної системи, яка формує перший рівень національної пенсійної системи. Проте реальні доходи українських пенсіонерів показують, що вона не може повною мірою забезпечити потреби громадян пенсійного віку. Розміри пенсій в Україні набагато нижчі, ніж в європейських країнах.

Середній розмір місячної пенсії хоча і має тенденцію до зростання, проте є недостатньо високим. У 2018 р. він дорівнював 3332,4 грн, що майже на 1267 грн більше, ніж у 2014 р. (табл. 1). Цієї суми недостатньо для забезпечення гідного рівня життя після виходу на пенсію. Приблизно такими ж темпами зростають середньомісячні пенсії за віком, за інвалідністю, у разі втрати годувальника. У 2018 р. вони відповідно становили 3375,3 грн, 2737,5 грн і 2828,5 грн.

Ураховуючи, що десять років тому середні розміри пенсій у країні були мізерними, на даний час спостерігається їхнє зростання. Проте необхідно відмітити, що й досі ці розміри ще значно відстають від європейських стандартів і вимог Міжнародної організації праці щодо соціальних стандартів [5].

Фінансовий стан солідарної пенсійної системи, прояви демографічних, соціальних, економічних факторів у країні ще раз підтверджують висновки більшості вітчизняних учених-фінансистів про необхідність запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування в найближчій перспективі. Накопичувальна система повинна сприяти диверсифікації джерел отримання доходів громадянами пенсійного віку, підвищення їхнього рівня до загальноєвропейських стандартів.

Важливими питаннями, які необхідно вирішити для запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування в нашій країні, виступають визначення та формування її інституційних основ. Оптимально сформована інституційна структура другого рівня пенсійного забезпечення повинна забезпечити ефективне функціонування національної пенсійної системи в цілому.

Дослідження показують, що в основному інститути пенсійної системи належать до економічних і соціальних, які регламентують трудові відносини у сфері пенсійного забезпечення, рівень заробітної плати і доходів населення, управління процесами життєдіяльності громадян, які досягли пенсійного віку. Вони виступають правовими інститутами, які мають свою законодавчу та нормативну базу, яка є основою до визначення правового статусу суб'єктів пенсійної системи, їхньої соціальної ролі в суспільстві, формування механізмів контролю у сфері пенсійного забезпечення.

Чинним пенсійним законодавством передбачається функціонування трьох рівнів національної пенсійної системи [1; 2].. Функціонування кожного рівня пенсійної системи забезпечують відповідні інститу-

Таблиця 1

Динаміка середнього розміру місячної пенсії та кількості пенсіонерів в Україні (на початок року)

Період (рік)	Одиниця виміру	Середній розмір місячної пенсії				Кількість пенсіонерів (млн осіб)
		всього	у тому числі			
			за віком	за інвалідністю	у разі втрати годувальника	
2014	грн	2065,4	1959,9	2018,6	1701,1	13,5
2015	грн	2177,5	2972,1	2067,7	2020,4	12,3
2016	грн	2288,2	2188,7	2184,8	2132,3	12,2
2017	грн	2408,0	2294,6	2327,5	2294,0	12
2018	грн	3332,4	3375,3	2737,5	2828,5	11

Джерело: складено за [8; 9].

ти. Другий і третій рівні передбачають використання накопичувальних пенсійних програм, ефективність яких значною мірою буде залежати саме від інститутів, що забезпечуватимуть їх реалізацію.

Система недержавного пенсійного забезпечення має практичне застосування із 2004 р. і побудована на добровільних засадах. Проте вона не набула широкої популярності серед населення. Між тим, досвід діяльності основних інститутів третього рівня є корисним для системи загальнообов'язкового державного накопичувального пенсійного страхування. Його необхідно врахувати при запровадженні другого рівня.

На думку вітчизняних фахівців, інституційний підхід при запровадженні обов'язкового накопичувального пенсійного страхування передбачає: визначення суб'єктів страхових відносин, їхню якісну характеристику, формування взаємовідносин між ними, права, обов'язки та їх відповідальність; встановлення порядку збирання страхових пенсійних внесків; визначення інститутів, які мають займатися цим питанням; призначення фінансових установ, які вестимуть облік сплати даних страхових внесків; вибір суб'єктів другого рівня, які займатимуться адмініструванням пенсійних коштів [6; 7].

На рис. 1 всі суб'єкти другого рівня поділені на дві групи: прямі та непрямі. До прямих суб'єктів відповідно до чинного законодавства можна віднести Накопичувальний пенсійний фонд і застрахованих осіб. У вітчизняному пенсійному законодавстві відмічається, що ними будуть виступати громадяни працездатного віку до 35 років, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню [1]. Крім них, активну участь у другому рівні повинні брати непрямі суб'єкти. До них належать: роботодавці; адміністратор Накопичувального пенсійного фонду; компанії з управління пенсійними активами; фінансові інститути, які займатимуться зберіганням пенсійних активів (зберігачі), а також інвестуванням їх у різноманітні інвестиційні програми; страхові організації.

У законодавчих документах відмічається, що накопичувальна система пенсійного страхування базується на принципах нагромадження грошових ресурсів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування всіх необхідних витрат, пов'язаних з обслуговуванням договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат у порядку, передбачених законом [1]. Ця система для громадян працездатного віку передбачає накопичення грошових коштів на своїх індивідуальних пенсійних рахунках і добровільне вкладення в різноманітні інвестиційні проекти з метою одержання інвестиційного доходу.

Одним із основних фінансових інститутів другого рівня вітчизняної пенсійної системи має виступати Накопичувальний пенсійний фонд. Відповідно до діючого пенсійного законодавства, на початковому етапі запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи Накопичувальний пенсійний фонд буде здійснювати облік пенсійних коштів другого рівня, відкриваючи індивідуальні пенсійні рахунки для його учасників. Протягом перших двох років функціонування обов'язкового накопичувального пенсійного страхування він буде виконувати адміністрування з управління пенсійними активами за бажанням учасників з подальшою передачею цієї функції компаніям з управління пенсійними активами. Відповідно до чинного законодавства, дані компанії відбираються за результатами конкурсу [4].

Накопичувальний фонд існуватиме як цільовий позабюджетний фонд, адміністративне управління яким здійснюватиме виконавча дирекція Пенсійного фонду України. Її функції досить різноманітні й охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з використанням пенсійних активів учасників накопичувальної пенсійної системи. Виконавча дирекція здійснює організаційне та матеріально-технічне забезпечення роботи Ради Накопичувального фонду, відкриває розрахунковий рахунок даного фонду в обраному за конкурсом зберігачі. Вона, під час функціо-

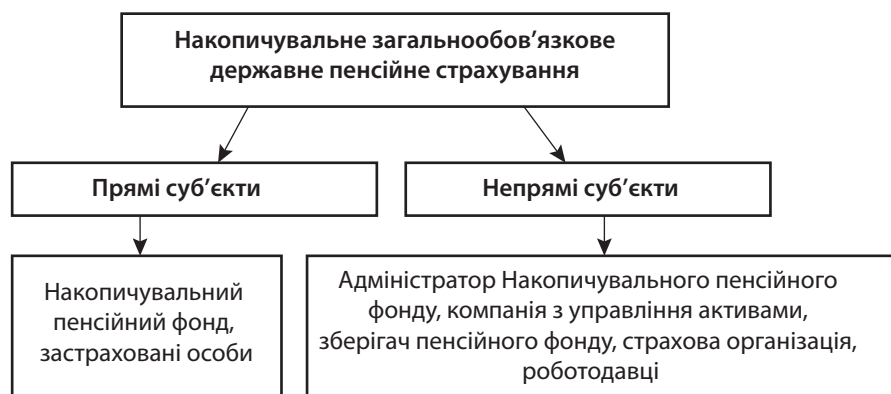


Рис. 1. Суб'єкти системи загальнообов'язкового державного накопичувального пенсійного страхування

Джерело: складено за [1; 2; 4].

нування накопичувальної пенсійної системи, виступаючи в ролі адміністратора Накопичувального фонду, формує відносини, у тому числі й фінансові, з іншими суб'єктами другого рівня, а саме: з компаніями з управління активами, їхніми зберігачами, безпосередньо з учасниками накопичувальної пенсійної системи.

Більшість науковців і фахівців у сфері пенсійного забезпечення вважають, що на початковому етапі адміністрування пенсійних активів другого рівня повинен здійснювати Накопичувальний пенсійний фонд. Поки ще не повністю відпрацьовані всі механізми функціонування другого рівня; не сформовані на достатньо високому рівні фінансові відносини між суб'єктами накопичувальної пенсійної системи; учасники ще не повністю опанували її механізм; фондовий ринок ще не налагодив взаємозв'язок з відповідними фінансовими інститутами; держава повинна гарантувати громадянам правовий і фінансовий захист у цій сфері соціального забезпечення. Про це також відмічається у відповідних законодавчих документах [3].

Систему інститутів загальнообов'язкового державного накопичувального пенсійного страхування, з урахуванням вітчизняного пенсійного законодавства, наведено на *рис. 2*.

Важливим суб'єктом у системі обов'язкового накопичувального пенсійного страхування виступають компанії з управління активами (КУА). Основним завданням даних фінансових інститутів є надання розпорядження зберігачу щодо інвестування активів Накопичувального пенсійного фонду. КУА може бути обрана за конкурсом, якщо вона відповідає вимогам, визначеним у Законі України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [4].

Характеризуючи компанії з управління активами, необхідно зазначити, що їхнє основне завдання полягає в доведенні розпоряджень зберігачу щодо інвестування активів пенсійного фонду. Таким чином, ще одним важливим суб'єктом обов'язкової накопичувальної пенсійної системи виступає зберігач пенсійних активів.

Зберігачами пенсійних активів можуть бути, у більшості випадків, банківські установи, які також відбираються за результатами конкурсу. Вони не здійснюють управління активами створеного ними корпоративного пенсійного фонду та не можуть бути кредиторами адміністратора або осіб, що здійснюють управління активами пенсійного фонду.

Фінансовий інститут, який буде зберігачем пенсійних активів, має відкривати та вести рахунки пенсійного фонду, приймати, передавати, обліковувати та забезпечувати зберігання цінних паперів, а також інших інвестиційних продуктів, які підтверджують право власності на пенсійні активи в інших формах документів, пов'язаних з формуванням і використанням пенсійних активів.

Зі збільшенням кількості учасників обов'язкового накопичувального пенсійного страхування до участі в системі другого рівня все більше будуть залучатися недержавні фінансові інститути. Серед них важлива роль відводиться недержавним пенсійним фондам. Вони вже мають досвід практичної діяльності в Україні на основі Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Тому використання даних суб'єктів пенсійного страхування в адмініструванні обов'язкових накопичувальних пенсійних програм повинно сприяти їхньому ефективному функціонуванню.

Адміністрування пенсійних активів обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, відповідно до чинного законодавства, можуть здійснювати, крім



Рис. 2. Інституційне забезпечення системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування
Джерело: авторська розробка на основі пенсійного законодавства.

Накопичувального пенсійного фонду та недержавних пенсійних фондів, ще і страхові компанії, які будуть займатися страхуванням довічних пенсій і мати на це відповідні ліцензії.

ВИСНОВКИ

Результати досліджень показують необхідність запровадження системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Важливою умовою практичного застосування другого рівня є формування її інституційних основ. Запропонована система інститутів, повинна мати відповідну законодавчу базу, яка буде регламентувати їх діяльність, формувати відносини із суб'єктами другого рівня у правовому полі, створювати ефективну систему контролю за використанням і захистом пенсійних активів учасників обов'язкових накопичувальних пенсійних програм..

Основним фінансовим інститутом другого рівня вітчизняної пенсійної системи повинен стати Накопичувальний пенсійний фонд. На нього будуть покладені основні функції щодо адміністрування цього рівня, здійснення обліку пенсійних коштів його учасників на початковому етапі функціонування обов'язкових накопичувальних пенсійних програм. Ключова роль по захисту пенсійних активів обов'язкових накопичувальних пенсійних програм відводиться компаніям з управління активами (КУА). Функції збереження пенсійних активів покладаються на зберігача, яким, в основному, виступають банківські установи. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03.10.2017 р. № 6614-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19>
4. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 р. № 3668-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>
5. Конвенція Міжнародної організації праці «Про основні цілі і норми соціальної політики» від 22.06.1962 р. № 117 (ратифіковано 16.09.2015 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016
6. Мальований М. І. Стан та проблеми фінансового забезпечення системи пенсійного страхування України. *Облік і фінанси*. 2014. № 1. С. 89–95.
7. Мірошніченко І. С. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Облік і фінанси*. 2012. № 4. С. 45–49.
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <http://www.pfu.gov.ua/>

10. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2010. 270 с.
11. Пенсійна система України: проблеми і перспективи / Наталія Горюк – експерт по пенсійних питаннях. Програма розвитку фінансового сектора. USAID/FINREP-II. Квітень 2013.
12. Пенсійна система: підручник / Грушко В. І., Скулиш, Ю. І., Лаптев С. М. та ін. 4-те вид., допов. і перероб. Київ, 2019. 512 с.
13. Піщуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. Київ: Видавництво «Заповіт», 2017. 456 с.
14. Пенсійне забезпечення: міжнародний досвід. Проєкт розвитку фінансового сектора. Лютий 2011. С. 4–7.

REFERENCES

- Hrushko, V. I. et al. *Pensiina sistema [The Pension System]*. Kyiv, 2019.
- [Legal Act of Ukraine] (1962). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
- [Legal Act of Ukraine] (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>
- [Legal Act of Ukraine] (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19>
- Malyovanyi, M. I. "Stan ta problemy finansovoho zabezpechennia systemy pensiinoho strakhuvannia Ukrainy" [Status and Problems of Pension Insurance Financial Security in Ukraine]. *Oblik i finansy*, no. 1 (2014): 89-95.
- Miroshnychenko, I. S. "Suchasni problemy pensiinoho zabezpechennia: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii" [Current Problems of Retirement Benefit Scheme: Foreign Experience and Domestic Realities]. *Oblik i finansy*, no. 4 (2012): 45-49.
- Ofitsiyniy sait Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>
- Ofitsiyniy sait Pensiinoho fondu Ukrainy. <http://www.pfu.gov.ua/>
- "Pensiina systema Ukrainy: problemy i perspektivy" [The Pension System of Ukraine: Problems and Prospects]. Nataliia Horiuk – ekspert po pensiinykh pytanniakh. Prohrama rozvytku finansovoho sektora. USAID/FINREP-II. April, 2013.
- "Pensiine zabezpechennia: mizhnarodnyi dosvid" [Retirement Benefits: International Experience]. Proekt rozvytku finansovoho sektoru, 4-7. February, 2011.
- Pensiina reforma v Ukrainy: napriamy realizatsii* [Pension Reform in Ukraine: Directions for Implementation]. Kyiv: In-t demohrafi ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrainy, 2010.
- Pishchulina, O., Koval, O., and Burlai, T. *Finansovi, sotsialni ta pravovi aspekty pensiinoi reformy v Ukraini. Svitoviy dosvid ta ukraïnski realii* [Financial, Social and Legal Aspects of Pension Reform in Ukraine. World Experience and Ukrainian Realities]. Kyiv: Vyd-vo «Zapovit», 2017.